

Milena Mileva Blažič

Manica Klenovšek Musil: Tri muce in zmaj.

Maribor: Pivec, 2020.

Manica Klenovšek Musil, po poklicu arhitektka, je sodobna slovenska mladinska avtorica, ki ustvarja avtorske slikanice, sama piše besedila, kratke sodobne pravljice, in jih tudi ilustrira. Objavljati je začela v revijah: v Kekcu je ilustrirala pesmi Polone Škrinjar (*Močeradova snubitev, Netopir in lastovka*, 2005, 2006), potem je že sama pisala in ilustrirala (*Moje drevo, Noč, Nočna ladja, Ti in jaz, Zimska romanca*, 2005–2010). Za revijo Zmajček je ilustrirala štiri besedila (*Hruška velikanka, Mesec in luna, Sončna rožica in Veverica vrh drevesa*, 2006). To je bila t. i. revijalna faza. Druga faza, monografska (knjižna), se je začela leta 2011, ko je začela objavljati avtorske slikanice – doslej je objavila dvanajst slikanic v slovenščini. Zaradi posebnega načina “ilustriranja”, poimenovanega “tekstilni kolaž”, je njeno delo odmevalo v javnosti; v Lutkovnem gledališču Maribor so uprizorili njena *Pobalinska pujsa* (2016), nekaj njenih slikanic je bilo prevedenih v tuje jezike, na primer v španščino, hrvaščino in ruščino, prejela pa je tudi številne mednarodne nagrade.

Avtorica uporablja slikarsko tehniko kolaža oziroma oblikovanje in/ali lepljenje naravnih materialov in barv. Kot osnovo za barvne tekstilne kolaže, ki so predvsem v formatih 48 x 38 cm ali 70 x 50 cm, uporablja

polst (film). Tehnika kolaža je sicer značilna za književnost modernizma in avantgarde; gre za montažo različnih materialov, v književnosti pa za sestavljanje intertekstualnih citatov, aluzij in/ali odlomkov besedila iz časopisov, leposlovja, reklam in drugega gradiva. V slovenski književnosti je s tehniko kolaža ustvarjal Srečko Kosovel, na njegove motive pa na primer sodobna slikarka Mojca Senegačnik.

Na osnovi teorije Dragice Haramije in Janje Batič (*Poetika slikanice*, 2013) bi slikanice Manice Klenovšek Musil lahko klasificirali kot leposlovne in sodobne, so pa tudi večgeneracijske in večžanrske. Besedilo in ilustracija sta v interakciji, in ker sta verbalno in vizualno komplementarna, so te slikanice (po teoriji Marie Nikolajeve) slikovna besedila, hkrati pa gre po teoriji Sandre Beckett za umetniške slikanice, saj so ilustracije artefakti. Pri ustvarjanju slikanic Manica Klenovšek Musil komplementarno združuje verbalno in vizualno besedilo, in sicer na višji ravni sinteze, ki tvori novo celoto, v kateri prevladuje avtoričino močno področje – vizualno besedilo. Verbalno besedilo poteka na dveh ravneh: v tekstu oziroma glavni dogajalni liniji, kjer se poosebljene živali pogovarjajo, in v podtekstu, ki je subverziven in ima funkcijo “slepega motiva” oziroma rezonerja. Za verbalno in vizualno branje avtorskih slikanic je pomembna tudi nevroznanost (Zvezdan Pirtošek), ker je branje lahko igra harmonije (tekst) in disharmonije (podtekst) ter odprtih pomenov. Avtorske slikanice spreminjajo bralčev horizont pričakovanja. Do interpretativnih nesoglasij in razlik prihaja na področju razumevanja verbalnega besedila ali na področju disharmonije med verbalnim in vizualnim besedilom.

Za avtorske slikanice Manice Klenovšek Musil je značilna filmičnost, ki se kaže v slikovitih prizorih. Intertekstualno se avtorica navezuje na animirane filme, denimo na *Pipija in Melkijada v Pobalinskih pujsih*, na *Simpsonove v Mravljiničarju Francu* ipd. Navezuje se na model ljudske in literarne pravljice. Njene slikanice obravnavajo sodobne probleme, denimo izgubo občutka varnosti (*Tri muce in zmaj*), narcizem, sociocentrizem, sodobna vprašanja pa problematizira tudi na ravni simbolov, na primer posvojitev s simbolom zamenjave “jajc” ipd. V njenih slikanicah je najpogostejši literarni lik poosebljena (personificirana) ali počlovečena (antropomorfizirana) žival, pojavljajo se tudi čarobni predmeti. Zasledimo lahko tako harmonijo kot disharmonijo (poosebljena mravlja je na primer glavni literarni lik, drugje pa se mravlja pojavi kot hrana). Pogosta je domneva, da so poosebljene živali otrokom bližje, vendar ni niti ene znanstvene raziskave, ki bi to hipotezo potrdila. Če bi otroke o tem vprašali, bi odgovorili pritrnilno – da so jim poosebljeni liki živali bližji –, saj se z njimi

(pre)pogosto srečujejo. Po eni strani je to znak samocenzure avtorjev ali prostor svobode, po drugi strani pa posebljene živali lahko pomenijo tudi infantilizacijo naslovnika in področja. S stališča nevroznčnosti (Zvezdan Pirtošek) so nam evolucijsko bližji človeški obrazi, esenca (dogajalno bistvo) in narativna osmiselitev.

Prva varianta slikanice *Tri muce in zmaj* je izšla pod naslovom *Tri mucke in zmaj* leta 2011, vendar jo je avtorica predelala in dodala strip oziroma stripovsko risbo ter v prenovljeni izdaji objavila leta 2020. Glavni literarni lik je kolektivni junak – tri muce, antagonist je univerzalni zmaj. Stranski literarni liki so krt, muha, ki ima funkcijo rezonerja, gospa mravlja z dvojčkoma – prav tu se ponovi motiv matere z otroki oziroma treh muc kot otrok brez matere. Zanimivo, da literarno besedilo ne odpira problematike odsotnega očeta, niti pri treh mucah, niti pri gospe mravlji, niti pri žolni. Moški literarni liki (krt, pajek in zmaj) so predstavljeni kot nasprotniki: pajek je denimo predstavljen kot “ogromen pajek”, ki “hrusta” osebe, krt pa ugrablja ljudi in jih ima zaprte v “podzemnih labirintih”. Na ravni simbolov je možno razumeti, da so ljudje ujetniki sle, strasti, animalizma, “notranjega volka”, kar je avtorica pozunanjala, kot da so ujetniki krta. Rahlo nelogično je, da krt v sebi skriva bitja – avtorica je narisala načrt/risbo krta kot nekakšen labirint, ki v svoji notranjosti skriva bitja (kar spominja na biblijski motiv Joba v kitovem trebuhu) – in jih hkrati rešuje, kar je njegovo “poslanstvo”. Ravno pri teh odprtih literarnih mestih je vloga literarnega urednika pomembna, da bi avtorico opozoril na nedoločljiva, nejasna ali odprta mesta.

Dogajalni prostor na začetku in na koncu je Zeleno Polje, vmes so pot, hiše, vizualna bivališča (žolna v duplu), podzemni labirinti, temačni rovi, razpotje, trava, senčna stran visoke gore, tla, podzemno mesto ipd. Avtorica posodablja motive iz ljudskega izročila s simbolno vrednostjo (na primer visoka gora, zmaj) tudi pri zgradbi: odhod od doma, dogodivščine in vrnitev domov. Literarno dogajanje temelji na hipotezi kolektivnega junaka – treh muc s funkcionalnim poimenovanjem na osnovi vizualnih značilnosti Belka, Pikec in Sivko –, ki se odpravijo iskat mamó (kar spominja na iskanje zlatega runa, zlatega keliha, zlatega jabolka/hruške, rajske ptice ipd.).

Začetek kratke sodobne pravljice (“Na Zelenem Polju pod visoko goro so posejane majhne in velike hiše.”) se intertekstualno navezuje na *Muco Copatarico Ele Peroci* (“V Mali vasi so majhne hiše in v vsaki hiši so otroci.”). V utopijo oziroma “mirno življenje” vstopi element kaosa (strašni zmaj), svoje dodajo govornice (na primer, “da nekje na bližnji visoki gori

prebiva strašni zmaj”, mravlja reče: “Moja hiša, zmaj mi jo je ponoči porušil!” ipd.). Čustveni odziv treh muc, ki ugotovijo: “Naše mame ni nikjer!”, je osnovna hipoteza oziroma motiv, ki poganja dogajanje iz idile v dramo. Prav v neizrečeni hipotezi, da je zmaj ugrabil mater, je najti intertekstualno navezavo na antično boginjo Fame, ko se osebe, ne da bi preverile hipotezo, impulzivno odločijo za iskanje. Avtorica z vizualnim besedilom (solze) poudari jok, hlipanje treh muc, pri čemer gre za čustveno opismenjevanje, “pogumne muce” pa predstavi deskriptivno in ne narativno. Muce na poti iskanja matere, ki simbolizira varnost, red, srečujejo na osnovi dogajalne linije po Vladimirju Proppu različne literarne like, od pomočnikov (gospa žolna) do nasprotnikov (zmaj). Avtorica dodaja kristjaniziran element iz ljudskega izročila, opozarjanje na nevarnost z večkrat ponovljenim zvonjenjem. V obliki glasnih monologov je avtorica pripisala likom tudi dvome: “Zakaj zvonite? Spet bom kriva za lažen preplah!”

Avtorica sestavlja izviren literarni mozaik: vanj dodaja tudi motiv labirinta, ki mu prek literarnega lika krta vizualno doda Ariadnino nit, čarobne rekvizite, na primer govoreče kamne (indoevropski motiv), tisočero glasov (indoevropski motiv neskončnosti), arhetipski prostor gozda (rovi, trava, daljava ...). Kolektivni literarni liki so predstavljeni kot potniki in uresničevanje kot pot. Sledi srečanje s prastrahovi – likom pajka oziroma Arahne iz antične literature. Pri pajku gre lahko za simbolni lik odsotnega očeta. Pajek je tudi “lažni junak”, ki s pajčevino vizualno ovije tri literarne like. Tukaj sta verbalno in vizualno besedilo disharmonična oziroma podoba doda pomene, ki jih verbalno besedilo nima.

Na pot iskanja je avtorica dodala lik muhe kot nekakšen alter ego ali lik odsotne matere, ki skrbi za muce, medtem ko spijo. Sledita stopnjevanje (glasen krik, tresenje tal, grozljiva tišina) in srečanje z “velikanskim zmajem”. Dogajanje se ne razplete kompleksno, temveč je ponujen linearni razplet (preobrat), zmaj namreč potoži: “Osamljen sem, nobenega prijatelja nimam!” Tak razplet je premočrten, ker za vrednoto postavlja prijateljstvo in srečo, hkrati pa desenzibilizira za lik antagonista zmaja, saj prejudicira, da imajo veliki, močni večjo pravico do sreče, hedonizma, ugodja kot majhni, šibki otroci (tri muce).

Tri muce in zmaj se odpravijo v podzemno mesto (motiv Minotavrovega labirinta, vizualno prikazanega prek zemljevida oziroma tlorisa krta). Vrednota krtovega poslanstva (“Rovi so moje poslanstvo. Nekega dne se boste ponovno v njih skrivali, boste videli!”) je deskriptivna, ni utemeljena ne v predhodnem dogajanju ne v tistem, ki sledi. Poraja se vprašanje, ali je aluzija “skrivanja v rovu” napoved problemske tematike smrti. Avtorica

je motiv Joba in kitovega trebuha redefinirala v motiv krta in njegovih rovov, v katerih so tri muce našle "prav vse pogrešane prebivalce, med njimi tudi mamu muco". Zadnji skupni prizor je evfemiziran in stereotipen srečen zaključek, prikazan kot ples vseh literarnih likov (tri muce, mama, pajek, zmaj in tudi muha se držijo za roke in plešejo; kot v Župančičevi slikanici z ilustracijami Gertrude Gaspari *Lahkih nog naokrog*). Fokus se s treh muc in iskanja mame spremeni, zmaj se iz antagonista spremeni v protagonista, ko reče: "Končno imam prijatelje!" Sledi priznanje oziroma kesanje: "Gospa mravlja se je pokesala in priznala, da takrat v resnici ni videla zmaja topotati po njeni hiši." Zmaj je na začetku predstavljen kot Freudov *uncanny*, kot nekaj neznanega oziroma nevidnega, po linearnem obratu pa avtorica spremeni njegove značajske lastnosti – iz nedefiniranega nasprotnika se spremeni v vidnega osamljenega "prijatelja". Zgodba temelji na pogovoru, da je strah na sredi votel, okrog ga pa nič ni.

Kratka sodobna pravljica *Tri muce in zmaj* kljub posebljenim živalim posnema resničnost in se dogaja po časovnem zaporedju. Okvirni pripovedovalec uvaja bralce v dejanja, ki jih bolj opisuje, kot da bi o njih pripovedoval, zato literarni liki nimajo svobodne volje, iskani lik matere niti ne spregovori, tri muce impulzivno reagirajo, saj mamu iščejo na osnovi strahu in želje, tudi nepreverjenih govoric. Dodana vrednost slikanice so subverzivni glasni monologi oziroma podtekst, s katerim avtorica razbija literarno iluzijo. *Tri muce in zmaja* krasi *homo narrans* (literarno) in *homo ludens* (vizualno), gre za tvorjenje nove sinteze iz polsti in literarnih motivov kot osnove likovnih in literarnih kolažev.

Na osnovi vpogleda v avtorske slikanice Manice Klenovšek Musil je možno predvidevati, da bo interes za njene slikanice rasel, da bo zaslužno prejela nagrade, predvsem v tujini, vendar bi morali literarni uredniki in recenzenti v prihodnje še bolj sodelovati in na višjo raven dvigniti tudi besedilo, da se približa in/ali izenači z odličnostjo vizualnega besedila. Avtorske slikanice Manice Klenovšek Musil so namreč inovativne, kakovostne in vsebujejo vse karakteristike literarnega prestiža, ki pa naj v prihodnje doseže presežnost tudi z literarno vsebino.